

Никада нисам био у Клемансоовој близини. Упркос свему, у поређењу са Де Голом, који је, без војника, без ичијег овлашћења, незнан и непознат, изронио такорећи из једног срамног слома, избачен стравичним таласом на обалу Енглеске, пружао ипак отпор двојници славних победника: Винстону Черчилу и Франклину Рузвелту, схватио сам, заиста, зашто ми је године 1919, у Версају, Клемансо деловао као човек који је изневерио очекивања, он, вођ победничке Француске, најмоћније армије на свету, али немоћан да се одупире председнику Вилсону и Лојду Џорџу, који су, у поређењу са Черчилом и Рузвелтом, били сасвим сићушни.

Франсоа Моријак, *Де Гол* [\[1\]](#)

Андре Малро је последњи пут разговарао са Де Голом 11. децембра 1969. у Коломбеу, малом селу на око три сата вожње од Париза, у коме је генерал живео са супругом Ивон. Било је то осам месеци пошто је Де Гол дао оставку на место председника републике и једанаест месеци пре његове смрти. Разговор између великог државника и славног писца, који је био министар културе у Де Головој влади и кога овај у својим мемоарима назива генијалним пријатељем, трајао је више сати. [\[2\]](#) Малро га је реконструисао у *Хр астовима које обарају..*

..., краткој, бриљантној књизи која је често и духовита.

У једном тренутку Де Гол поставља Малроу и самом себи полушаљиво реторичко питање – зашто Шпанци не би волели Де Гола, будући да веома воле Дон Кихота. А онда примећује како се свет вратио својој ситној удобности и додаје: „Мишеви коло воде.” [\[3\]](#) Де Гол је доиста имао сличности са славним витезом из Сервантесовог романа: висок раст и извесну театралност у говору и покретима, необичан изглед који супротставља и спаја узвишено и комично. И што је много важније, у неколико одлучујућих историјских ситуација показао је да скоро донкихотовски верује како су идеали снажнији од онога што већини изгледа као неизмењива стварност. Али, за Дон Кихота се каже да је био витез тужног лика. Да ли би се то могло рећи за Де Гола? Мени изгледа као усредсређен, замишљен и посвећен великим темама – укратко, озбиљан. Но, можда би баш због те озбиљности био тужан када би посматрао ово наше доба у коме и мишеви и удобност имају још већу моћ над људима него у време надахнутог разговора у снегом прекривеном Коломбеу.

I

Генерал Шарл де Гол (1890-1970), вођа Слободних Француза у Другом светском рату и оснивач и први председник Пете републике, био је предодређен да буде ратоборни националиста и империјалиста. Његова породица веома је држала до свог племићког статуса и била конзервативно католичка. У школи су га учили да је својом културом, цивилизацијом и историјом Француска изнад свих других земаља. Студирао је на војној академији у којој је ширење француске империје проглашавано за прворазредни национални циљ. Дружио се с присталицама „интегралног национализма” ултрадесничара Шарла Мораса и противницима републике који су тражили повратак Бурбона на престо.

И доиста, Де Гол ће током своје ране официрске каријере испољавати велике националистичке предрасуде: Немце ће звати „Boches” (израз који се на српски обично преводи са Швабе, али је много више ниподаштавајући), о Енглеској говорити као о перфидном Албиону, Јевреје оптуживати да хоће револуцију како би се обогатили. [4] Но, Де Гол је био отворен према новим сазнањима и умео да проверава властите ставове и доводи у питање властита уверења. Стога ће се он мењати. Допринеће и делимична кривица Француске за њене поразе и понижења у Другом светском рату – није се добро припремила за рат против Немачке, водила га је без одлучности и спремности на жртве, много Француза отворено је колаборирало с нацистичким окупатором. Све то је дубоко потресло генерала Де Гола, пољуљало његову веру у отаџбину. Ова тешка проба на коју је велики патриота био стављен, утицаће између осталог и на то да он много више разуме и цени друге народе.

Као председник републике, у својим јавним наступима, с великим поштовањем и, чак, с топлином, говориће о другим земљама, а о њиховим вођама с уважавањем. Залагаће се за помирење, сарадњу и пријатељство са непријатељима (донедашним, као што је Немачка, садашњим, као што је Совјетски Савез), са савезницима са којима су односи у кризи (као што су Сједињене Америчке Државе и Велика Британија) и са бившим француским колонијама. Већ у септембру 1958, само неколико месеци пошто је поново дошао на власт – Де Гол је био на челу привремене владе 1944-46. – он је француским колонијама у субсахарској Африци дао право да на референдуму одлуче о томе да ли хоће независност. Као што је и очекивао, готово све су гласале за њу. Де Гол их је онда позвао да ступе у савез, односно у заједницу, са Француском, али је без срџбе или горчине прихватио њихову одлуку да буду у само лабавој асоцијацији. Са вођама Обале Слоноваче, Сенегала, Камеруна, Чада и других афричких држава, он ће „неговати лична пријатељства”, водити са њима честе разговоре и приређивати им свечане дочеке у Паризу. [5]

Многи ће рећи: То је била само политика – Де Гол се користио дипломатским церемонијама и живописном реториком да ојача француски утицај у свету. Али, није било тако, или бар није било првенствено тако. Док читам Де Гола и о Де Голу, преда мном је личност чврстих и дубоких уверења. У младости јесте био десничар и империјалиста, за кога не би било необично да је постао фашиста, али је успео да себе преобрази у хришћанског антифашисту и просвећеног традиционалисту – и да изврши деколонизацију, спроведе крупне реформе у унутрашњој и спољној политици. Међутим, већ чујем нову примедбу: То није ни од каквог значаја за савремену Европу. Свака част „великом Шарлу”, како га његови француски обожаваоци понекад зову, на његовом интелектуалном и политичком развоју, али данас Европска унија иде много даље од Де Гола – како у залагању за националну и верску толеранцију и супротстављању сваком облику фашизма, расизма и империјализма, тако и у борби за мир међу државама и помирење међу народима.

Мене Де Гол привлачи својом аутентичношћу која улива поверење, а савремени европски политичари одбијају својом неаутентичношћу – и доиста у њих немам поверења. Мада знам да је Де Гол као председник републике био потпуно посвећен интересима Француске и њеној слави и величини, не могу да га замислим као ратнохушкача или неоимперијалисту. У време Алжирског рата (1954-62), у коме су гинули и француски цивили, Де Гол никада није о Алжирцима рекао нешто слично ономе што је француски председник Жак Ширак јуна 1995, на вечери за европске вође, рекао о Србима – да су народ „без вере и без закона”. [6] Већ чујем како бране Ширака: Плануо па му се омакло, било му жао босанских муслимана, а они и јесу највише страдали у босанском рату. Да је стварно шовиниста, империјалиста, зар би му било стало до једног малог народа, који уз то није хришћански?

Међутим, у свету признати британски историчар Марк Мазовер наводи како Ширак

оцрњује муслиманске породице у Француској: отац живи од социјалне помоћи, има три или четири жене и двадесетак деце „а да не спомињем буку и смрад”. [7] Који је онда Ширак прави? Пријатељ муслимана или исламофоб, хуманиста или ултранационалиста? Противречни ставови и недоследна политика карактеристични су и за друге европске вође. Николас Саркози, човек деснице и бранитељ француског суверенитета, поставља познатог левичара Бернара Кушнера за министра спољних послова, приближава француску спољну политику америчкој и реинтегрише Француску у НАТО. Лабуриста Тони Блер објашњава да је бомбардовање Србије од стране НАТО-а – рат цивилизације против варварства, шаље трупе у Авганистан и Ирак и углавном следи америчку политику према Израелу и Палестинцима. Британски медији му дају надимак америчка пудлица и називају га лажовом чешће него било ког другог премијера у послератној британској историји (а чак га оптужују и да измишља догађаје из властитог живота). Силвио Берлускони, медијски магнат и мултимиллионер, истиче своју страст за слободом и љубав за оне који су слаби, али је огорчио италијанске антифашисте бранећи Мусолинија, увредио муслимане широм света тврдњом да је западна цивилизација више вредности од њихове и разгневио Кинезе причом како су у Маовој Кини кували децу. (Да ли би овај радикални ревизиониста историје, када би му историја пружила прилику, покушао да изврши и ревизију граница Италије на штету њених суседа?)

II

Шарл де Гол је своје књиге, чланке и говоре писао руком – никада није диктирао нити користио писаћу машину. Много је прерађивао и жалио се да пише с муком и споро. Говоре је уз то учио напамет. Запажена је његова „готово чулна жудња да говори и чује добро срочене реченице” и добијао је похвале из литерарних кругова да је добар стилиста и да има развијено осећање за француски језик. [8] Сматрао је да и други народи треба да чувају и негују своје језике, као и да развијају своје националне културе, а идеју о стварању европске културе која би била наднационална, одбацивао је с подсмехом. Остала је запамћена његова мисао како Данте, Гете и Шатобријан не би служили Европи да су писали на некој врсти есперанта.

Савремени европски политичари изражавају се сиромашним и једноличним језиком, користе много овешталих израза и често нису довољно јасни. Ако се ово може објаснити, мада не и оправдати, њиховом заузеташћу и журбом, као и тиме што дају предност електронским медијима над писаним, не може се разумети зашто се у Европи тако мало расправља о односу између националних култура и европске. Народи Европе међусобно сарађују, али мало размишљају један о другом и прављење далекосежних планова о европској култури и цивилизацији сматрају сувишним.

Обдарен изванредним памћењем, Де Гол је чак и у свакодневном разговору с лакоћом и без грешке цитирао класике. [9] Али, колико је стварно био начитан? Не чини се више од добро образованих људи свога времена, а и његов избор писаца, филозофа и уметника био је конвенционалан. Једино што упада у очи је велики значај који је за њега имала филозофија Анрија Бергсона у којој се одбацују системи и подвлачи значај интуиције. Од Де Гола није ни требало очекивати посебно широку културу, јер је он првенствено био човек од акције, официр и политичар, а тек онда човек идеја, интелектуалац. Међутим, много тога што је прочитао, он је уграђивао у своју политичку делатност. Његов приватни пантеон писаца и мислилаца помагао му је у анализи и процени догађаја, у размишљању и планирању. Мада у Де Голово време нису били ретки државници који су књиге и идеје узимали озбиљно – на пример, Конрад Аденауер и Харолд Макмилан – он се ипак истицао. И у том погледу он јесте био човек од мисли колико и од дела. У данашње време, сигурно нису сви као Тони Блер, за кога мој пријатељ Едвард Пирс, угледни енглески политички коментатор и историчар, каже да никада у свом животу није из задовољства прочитао озбиљну књигу. [10] Али, колико њих би могло да учествује у високо интелектуалном разговору као што је онај у *Храстовима које обарају...*

?

[11]

Де Гол је већ за живота спомињан уз велика имена француске историје, чак и уз Јованку Орлеанку. Жан Лакутир, аутор његове најзначајније биографије, истиче да је Де Гола стално водила Клио, муза историје. Британац Пол Џонсон, историчар чије су књиге светски бестселери, закључује како је он по много чему наследник средњовековне династије каролинга. [12] Залажући се за помирење и сарадњу између Француске и Немачке, Де Гол већ 1950. говори како је дошло време да Рајна не буде више препрека него да постане место сусрета, а иде тако далеко у прошлост да за узор истиче битку на Каталаунским пољима 451, у којој су Франци, Гало-Римљани и Тевтонци заједничким снагама до ногу потукли Хуне предвођене Атилом. [13] Истовремено, он се стално труди да садашње догађаје види онако како ће изгледати посматрани из далеке будућности.

По много чему човек Средњег века, Де Гол је један од највећих модернизатора у историји Француске. Његов устав од 4. октобра 1958. је логичан и јасан, знатно је ојачао извршну власт, што се показало делотворним, а уз мање измене, на снази је и данас. За десет година Де Голове владавине, нове технологије и нова организација рада уводе се у индустрију и пољопривреду, милиони Француза прелазе из села у градове и Француска се претвара у развијену индустријску земљу. Инфлација се знатно смањује и франак постаје конвертибилан, брутонационални производ и животни стандард расту, гради се много кућа и станова и прираштај становништва се повећава. Здравство и школство, укључујући и високо, обухватају најшире слојеве становништва. Напретка је било и пре Де Гола, али се у његово време учврстио и убрзао зато што му је он дао стабилан политички оквир. Да ли би то могао да учини да није себе и своју политику видео као укоренење у француску и европску историју?

Почетком деведесетих година двадесетог века а и касније, код нас се у интелектуалним круговима који су се супротстављали националној еуфорији могло чути како би нам за решење косовске кризе био потребан српски Де Гол. Као што је Де Гол извукао Француску из Алжирског рата давши независност Алжиру, тако се у тим разговорима од нашег замишљеног Де Гола очекивало да направи крупне уступке Албанцима. Тек мањи број је сматрао да би то требало да буде потпуна независност читавог Косова. Ја сам се, на пример, залагао за поделу Косова, отприлике трећина нама а две трећине Албанцима. Била је то идеја коју сам заступао већ од почетка осамдесетих година и уверен сам да би је прихватила велика већина албанских вођа све негде до друге половине деведесетих, када су њихови захтеви због подршке Америке знатно порасли.

Идеја о српском Де Голу била је добра. Будући да се одвајању од Србије читавог Косова или његових знатних делова супротстављала велика већина Срба, могао је да га спроведе само осведочени патриота с ауторитетом у народу, који је истовремено и вешт политичар и прави демократа и државник с визијом. Мада у Србији није постојала ниједна таква личност, улогу нашег Де Гола могла је да одигра група угледних интелектуалаца, познатих бранилаца српских националних интереса, али која би увидела да је дошло време за попуштања и нагодбе.

Постојале су и знатне сличности између алжирске и косовске кризе. И у Алжиру и на Косову постојала је муслиманска већина која се не само религијом већ и језиком и културом знатно разликовала од Француза односно Срба; била је и релативно сиромашнија, са великим степеном незапослености, изузетно високим прираштајем. Но, постојале су и велике разлике. У Алжир су се кроз историју досељавали Французи – на Косово Албанци, Косово је стара српска земља – Француска почиње да управља

Алжиром тек у првој половини деветнаестог века, Косово је било део државне територије Србије – Алжир и поред посебног статуса ипак колонија, на Косову су Албанци имали своју штампу и политичке партије, могли да бирају и буду бирани – све то је било веома ограничено алжирским Арапима.

А шта би био Де Голов став у вези са Косовом да је био председник Француске у време Ширака? По свој прилици би саветовао српским вођама да воде политику компромиса, али сигурно не би бомбардовао Србију, још уз то предвођен Америком, нити би се као огромна већина на Западу чудило и згражао што Србима Косово тако много значи. Напротив, била би му блиска српска приврженост тој области на којој је њихова средњовековна цивилизација достигла врхунац и где се одиграла много оплакана и опевана битка. А били би му одбојни предлози да треба признати независност Косова јер ће се добити економска помоћ од Запада – да га на неки начин треба продати.

Патриота, демократа и визионар, Де Гол је био и вешт политичар, чак помало и макијавелиста. Французима је јасно и гласно рекао да Алжир више није њихов тек пошто је имао власт чврсто у рукама, а његово смењивање претило да доведе до грађанског рата. Пре тога је у својим изјавама често био двосмислен. А када је требало судити француске војне и полицијске команданте због ратних злочина и злочина против човечности које су њихове трупе починиле у Алжиру или на Мадагаскару, превасходно је водио рачуна да очува национално јединство, престиж Француске и своју популарност. Укратко, многи кривци остали су некажњени.

III

Де Гол је са супругом и троје деце живео скромно. Издаци су понекад били већи од официрске плате, а касније од пензије, па је одана Ивон чак продавала наслеђене ствари. Тираж Де Голових ратних мемоара, објављених 1954, био је велики – сто хиљада примерака продато је за првих пет недеља – али је он сву зараду даровао фондацији за хендикепирану децу коју је сâм основао и назвао по свој ћерки Ан, која је боловала од Дауновог синдрома и рано преминула. [\[14\]](#) У Де Головом приватном животу није било финансијских скандала, а ни еротских или неких других. Толико је био изнад сваке сумње, да новинари за њима нису ни трагали. У ужем кругу сарадника понекад би говорио командујућим гласом, као да је надређени војни старешина, а запамћено је и како, надвладан срџбом, користи жестоки речник касарни. Но, најчешће је био учтив на старински начин и пажљиво слушао саговорнике, никада не показујући да за њих нема времена. А Черчил је наслутио да мада се понашао као човек кога је тешко потрести и који је хладнокрван и сталожен, Де Гол уме и много да пати.

[15]

Високи стас и глас који је дубок и продоран, уз достојанствен и самопоуздан изглед, чинили су Де Гола одличним говорником на великим отвореним просторима, као што су тргови и стадиони. Истовремено, добро је владао модерним медијима. Он је у Француској за време немачке окупације постао познат, па и славан, својим говорима преко Би-Би-Сија у којима је Французе позивао на отпор и борбу. Биће, такође, веома успешан на телевизији. Увек добро припремљен а вешт да импровизује, умеће да опчини гледаоце оштроумношћу, мудрошћу и духовитошћу, очинском благонаклоношћу и повременом добро прорачунатом љутњом. Жан Лакутир закључује: „Не само што је генерал Де Гол имао добру срећу да се долазак телевизије тачно подударује у Француској с његовим – другим – доласком, већ такође да је његов задивљујући беседнички дар одговарао тако савршено – и на тако неочекиван начин – овом неупоредивом средству комуникације.” [16] Он је и радо гледао телевизију, како ради информација и да би чуо различита мишљења, тако и ради забаве (волео је, на пример, акционе филмове).

Де Гол, међутим, никада није правио измене у својим политичким порукама да би оне боље деловале на телевизији, а поготово није дозвољавао да медијске моде и трендови утичу на његову политику или бирао сараднике на основу њихове медијске популарности. За њега је управљање државом увек било озбиљна радња којој је примерена висока политичка култура. Такође је поклањао велику пажњу државним празницима, комеморацијама и церемонијама – то је, уз његову склоност ка великим речима и гестовима, давало повода за оптужбе како је старомодан и помпезан. И иначе је било широко распрострањено мишљење, посебно у Сједињеним Америчким Државама и Великој Британији, да он придаје превелики значај Француској, а такође и да превише уздиже самог себе. Типичан виц из времена његове владавине каже да је Де Гол добио комплекс ниже вредности – мисли да је Наполеон.

Но, у критикама Де Гола и вицевама на његов рачун као да је било више поштовања и уважавања него у комплиментима које добијају савремене француске вође. Саркозија, на пример, хвале због његове хиперактивности, а запажен је и његов сексуални магнетизам, Ширак је називан булдожером због своје упорности и спомињала се његова живахност и предусретљивост, код Митерана је истицана прилагодљивост и способност да се придигне након сваког политичког пораза.

Де Голов стил политике био је део онога што би се могло назвати његова политичка андрагогија. Он је учио и васпитао како странце тако и саме Французе да Француску

узимају озбиљно. Ова велика земља изгубила је поразом у Другом светском рату и колаборационизмом Петена и Лавала углед у свету, а и самопоштовање. Мада је Черчил у рату признао Де Гола за вођу „Слободних Француза”, Британци и Американци га нису позивали на савезничке конференције. Њега нема, односно нема Француске, у Техерану, Јалти, Потсдаму – по први пут у историји Француска губи ранг велике силе. Пред краја рата Рузвелт је правио планове да се по ослобођењу одвоји део северне Француске и да онда са валонским делом Белгије, Луксембургом и Алзасом и Лореном, образује нову државу по имену Валонија. Сама Француска била би потпуно демилитаризована. [\[17\]](#)

Послератна Четврта република патила је од политичке нестабилности и није успевала да приведе крају сурове колонијалне ратове, а над земљу се надвила опасност од војног удара. У свету се о Француској говорило с презиром и подсмехом. Француски парламент је имао велику моћ у држави и друштву, али је истовремено он сâм био ослабљен и не ретко паралисан сукобима партија у њему – Де Гол је говорио о „балету партија”. Вашингтону је било лакше да намеће своју вољу слабим владама у Паризу, па је подржавао парламентаризам – у име слободе и демократије, наравно. Политичари Четврте републике сигурно нису у односима с Американцима били онолико предвидљиви и попустљиви колико су их приказивали деголистички пропагандисти, али спољне политике суштински независне од Америке доиста није било.

На тој тамној позадини, оно што су многи називали Де Головом „folie de grandeur” указује се као велики напор једног старог човека да својој отаџбини, а посредно и Европи, поврати изгубљено достојанство.

IV

За стубове на којима се гради Европа, сматрао је Де Гол, ваља узети суверене националне државе будући да су оне основне политичке јединице савременог света, као и да за њих у блиској будућности неће бити замене. [\[18\]](#) Национална независност је претпоставка и сваке друге међународне сарадње и учешћа у европским и светским организацијама, а „једино националне војске имају смисла”.

[\[19\]](#)

Године 1966, Де Гол је повукао Француску из јединствене команде НАТО-а и на његов захтев главни штаб ове организације преселио се из Париза у Брисел. Француска

Средоземна и Атлантска флота такође су изашле из заједничке командне структуре. Де Гол је затим уклонио америчко нуклеарно оружје са француског тла и затворио америчке базе, тако да у Француској више није било америчких трупа. Па ипак, авионима НАТО-а и даље је дозвољавао да прелећу Француску и није затворио војни цевовод за гориво који иде преко њене територије. [20] Наставио је сарадњу и у многим другим областима.

Де Гол је био против Северноатлантског пакта у оној мери у којој је кроз њега Америка потчињавала Француску, али је био за њега као равноправан америчко-француски савез. [21] Укратко, противио се НАТО-у као организацији (organisation), а прихватио НАТО као уговор (treaty). Био је уверен да ће постојати само док траје Хладни рат – чим престане опасност од Совјетског Савеза и Варшавског пакта, биће раскинут и пакт између западних земаља. То ће бити добро за Европу јер је америчко војно присуство спутава и препрека је њеном даљем уједињавању. Када је износио своје виђење НАТО-а, Де Гол је говорио да би требало да буде „нешто духовно исто тако као и физичко”. [22] За велико је жаљење, а и зачуђује, да човек који је толико значаја придавао вредностима у политици, није више рекао или написао о овој изузетно важној теми.

Политика симболичног и стварног јачања француског суверенитета имала је своју цену – трошкови за одбрану знатно су повећани. Такође, Американци и Британци, а и други, оптуживали су Де Гола за национализам и шовинизам, додајући да је егоцентрик с комплексом Месије и чак луд, а француски политички и економски односи с Америком су отежани. Али, Де Гол је успео да увери Французе да ове жртве вреди поднети. И доиста, Американци не само што више нису имали контролу над француском спољном политиком, већ су закључили да ништа не могу да учине да је поново стекну, како то у једном разговору 1964. признаје амерички председник Линдон Џонсон. [23]

Противно америчким жељама, Де Голова Француска ће признати Народну Републику Кину и успоставити с њом дипломатске односе, а такође ће гласно критиковати америчку ескалацију рата у Вијетнаму. Американци неће скривати своје незадовољство

и говориће о Де Головој незахвалности и антиамериканизму. Но, његово супротстављање Америци није било непријатељско, а показаће се и као оправдано. На крају ће и сами Американци то признати, мада не речима већ делом. Године 1972. председник Ричард Никсон посетиће Мао Цедунга, а 1975. повући ће трупе из Јужног Вијетнама.

Да ли је Де Голова спољна политика ослабила Запад у односу на Совјетски Савез? Да ли је охрабрила совјетска стремљења ка глобалном ширењу? Да ли је посредно угрозила безбедност Југославије на чијим границама су биле дивизије Варшавског пакта?

Де Гол је, по свој прилици, оправдано критикован да прецењује моћ Француске. Њена привреда, на пример, и поред брзог раста, била је мала у светским размерама. Шездесетих година представљала је 3,5 посто светске индустријске производње и 4 посто светског бруто националног производа. [\[24\]](#) Али, у критичним ситуацијама Де Голова Француска се показала као поуздан, храбар и чак борбен савезник. Инсталирање совјетских ракета са нуклеарним бојевим главама на Куби изазвало је октобра 1962. велику кризу у совјетско-америчким односима и над човечанством се надвила опасност од нуклеарног рата. Де Гол је дао младом председнику Кенедију безрезервну подршку и амерички званичници били су запрепашћени.

[\[25\]](#)

Али, није требало да буду – Де Гол је само потврдио делом оно што је много пута најавио речима.

Београд, мај-јул 2009.

[\[1\]](#) С француског превела Зорица Хаџи-Видојковић, Гутенбергова галаксија, Београд 1996, 20.

[\[2\]](#) За Де Голов опис Малроа види Charles de Gaulle, *Memoiren der Hoffnung: Die Wiedergeburt, 1958-1962*, Molden, Wien 1971, 329.

[3] André Malraux, *Hrastovi koje obaraju...*, prevela Alka Škiljan, Naprijed, Zagreb 1971, 41.

[4] За примедбу о Јеврејима види Jean Lacouture, *De Gaulle: The Rebel, 1890-1944*, translated from the French by Patrick O'Brian, W. W. Norton & Company, New York 1990, 57.

[5] Charles de Gaulle, *Memoiren der Hoffnung: Die Wiedergeburt, 1958-1962*, Molden, Wien 1971, 84.

[6] Anthony Lewis, "Abroad at Home; Nothing But Shame", *New York Times*, June 16, 1995.

[7] Mark Mazower, *Dark Continent: Europe's Twentieth Century*, Vintage Books, New York 1998, 349.

[8] C. L. Sulzberger, *The Last of the Giants*, Weidenfeld and Nicolson, London 1970, 18.

[9] Ibid., 79.

[10] Edward Pearce, имејл послат А. Ћ. 21. новембра 2004.

[11] André Malraux, *Hrastovi koje obaraju...*, prevela Alka Škiljan, Naprijed, Zagreb 1971.

[12] Paul Johnson, *Modern Times: The World from the Twenties to the Nineties*, revised edition, HarperPerrenial, New York 1992, 597.

[13] Ibid., 597.

[14] Jean Lacouture, *De Gaulle: The Ruler, 1945-1970*, translated from the French by Alan Sheridan, W. W. Norton & Company, New York 1992, 156-158.

[15] Lacouture, *De Gaulle: The Rebel, 1890-1944*, 205.

[16] Lacouture, *De Gaulle: The Ruler, 1945-1970*, 239.

[17] Lacouture, *De Gaulle: The Rebel, 1890-1944*, 430-431.

[18] Charles de Gaulle, *Memoiren der Hoffnung: Die Wiedergeburt, 1958-1962*, 239.

[19] C. L. Sulzberger, *The Last of the Giants*, 39.

[20] Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*, Random House, New York 1987, 403.

[21] C. L. Sulzberger, *The Last of the Giants*, 61.

[22] Ibid., 61.

[23] John Lewis Gaddis, *The Cold War: A New History*, The Penguin Press, New York 2005, 140.

[24] Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military*

Де Гол и странпутице савремене Европе

Пише: Алекса Ђилас
четвртак, 26 новембар 2009 23:58

Conflict from 1500 to 2000 , 402, 428.

[25] Lacouture, *De Gaulle: The Ruler, 1945-1970*, 375; Henry Kissinger, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York 1994, 605.